

Serviciul sanitar român
in 1877—78 descris de specialiști străini

DOCTORAT IN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE
PREZENTANTĂ ȘI SUSȚINUTĂ IN ZIUA DE1935.

DE

SCHAPIRA MAURITIU

1 9 3 5.

No. 856

Serviciul sanitar român în 1877—78 descris de specialiști străini

DOCTORAT IN MEDICINĂ ȘI CHIRURGIE
PREZENTANTĂ ȘI SUSȚINUTĂ ÎN ZIUA DE1935.
DE

SCHAPIRA MAURITIU

23 MAY 2005

INST. MED. FARM. TG-MUREȘ ORV. IUD. GYÓGY- ÉS INT. NYH. Bibl. Centrale-Központi Könyvtár
1195
Lelt. sz. 44001

1935.

UNIVERSITATEA DIN CLUJ
FACULTATEA DE MEDICINĂ ȘI FARMACIE

Decan : D-nul Prof. Dr. D. MICHAÏL

Profesori :

Clinica stomatologică (agr.)	D-l. Dr.	Aleman I.
Bacteriologie	" "	Baroni V.
Istoria medicinei (agr.)	" "	Bologa V.
Patologia generală și experimentală	" "	Botez M. A.
Istologia și embriologia umană	" "	Drăgoiu I.
Clinica infantilă	" "	Gane T.
Semiologia medicală	" "	Goia I.
Clinica ginecologică și obstetricală	" "	Grigoriu C.
Clinica medicală	" "	Hațieganu I.
Medicina legală	" "	Kernbach M.
Farmacologia și farmacognozia	" "	Martinescu Gh.
Clinica oftalmologică	" "	Michail D.
Clinica neurologică	" "	Minea I.
Igienă și igiena socială	" "	Moldovan I.
Radiologia medicală	" "	Negru D.
Farmacia chimică și galenică	" "	Pamfil Gh.
Anatomia descriptivă și topografică	" "	Papilian V.
Clinica chirurgicală }	" "	Pop A.
Medicina operatoare }	" "	Popoviciu Gh.
Fiziologia umană	" "	Doctor Remus
Clinica oto-rino-laringologică (supl.)	" "	Struza M.
Balneologie	" "	Tătaru C.
Clinica dermato-venerică	" "	Țeposu E.
Clinica urologică	" "	Thomas P.
Chimia biologică	" "	Urechia C.
Clinica psihiatrică	" "	Vasiliu Titu
Anatomia patologică	" "	

JURIUL DE PROMOȚIUNE :

Președinte : Dl. Prof. Dr. **V. Bologa**

Membrii : { " " " **D. Michail**
" " " **I. Moldovan**
" " " **M. Kernbach**
" " " **T. Vasiliu**

Supleant : D-l Doc. Dr. **C. Velluda**

Introducere

În literatura noastră medico-militară și medico-istorică, istoria sanitară a războiului independenței este relativ slab tratată. Cunoaștem câteva memorii ale unor medici, cari au participat la acest războiu și date răslețe în lucrările de istorie militară; nu avem însă cunoștință asupra existenței unei opere de ansamblu.

La institutul de Istoria medicinei se urmărește în ultimul timp strângerea datelor din publicațiunile străine asupra istoriei sanitare a războiului din 1877—1878.

Existând în literatura medico-militară germană, austriacă și rusească (scrisă în limba germană) vreo câteva lucrări mai mari, scrise de medici militari specialiști, Dl. Prof. Bologa mi-a încredințat studierea acelor opere, cari se găsesc în biblioteca institutului.

În deosebi trei au fost aceste lucrări, datorite germanului Knorr, medicului militar austriac Myrdacz și șefului serviciului sanitar rus dela Plevna, Köcher. Din aceste trei lucrări am putut extrage o seamă de informații utile pentru lucrarea de față.

Foarte interesante sunt aprecierile deosebit de favorabile asupra serviciului sanitar românesc din războiul independenței, cari au cu atât mai mare valoare, întrucât vin dela străini cu atitudine imparțială, sau chiar uneori nu prea bine intenționați pentru România, ba chiar uneori ostile nouă.

Din toate aceste aprecieri, unanim favorabile, putem să ne dăm seama de admirabilul rol, pe care l'a jucat marele Carol Davila în trecutul serviciului nostru sanitar.

Organizația sanitară a armatei române în momentul declarării războiului din 1877—1878, după autori specialiști străini.

Pentru a putea înțelege modul de funcționare al serviciului sanitar militar român în războiul independenței și pentru a putea stabili în ce măsură el a corespuns posibilităților timpului său și necesităților dictate de acest războiu, trebuie să cunoaștem și să expunem modul de organizare a serviciului sanitar al armatei române în momentul declarării războiului.

Organizația sanitară-militară s'a prezentat în felul următor: Serviciul sanitar militar era condus de un inspectorat general, subordonat ministerului de războiu și în cadrele acestuia erau următoarele funcțiuni:

- a) Inspectorul general cu gradul de general de brigadă.
- b) 5 medici șefi cu gradul de colonel.
- c) 24 medici de regiment cu gradul de locotinent colonel.
- d) 46 medici de batalion cu gradul de maior.
- e) 31 subchirurghi.
- f) 4 farmaciști de regiment.
- g) 9 farmaciști de batalion.
- h) 23 laboranți de farmacie.

În timp de pace la 650 soldați din armata regulată era un medic și în timp de războiu numărul medicilor putea fi mărit după necesitate, pentru că în aceste împrejurări fiecare medic civil trebuia să facă serviciul militar. Afară de personalul sanitar amintit mai era și o companie sanitară formată de:

1 căpitan

3 sublocotenenți

326 subofițeri și soldați sanitari.

Repartizarea personalului sanitar era următoarea:

- a) Inspectorul general era șeful serviciului sanitar;

avea în cazarma respectivă un local pentru bolnavi, cu aproximativ 30 de paturi. Aceste infirmerii erau conduse de medicul unității respective. În caz de necesitate se puteau crea spitale provizorii și pentru asigurarea serviciului sanitar s'au putut angaja temporar medici civili.

II. Pentru a asigura serviciul sanitar al armatei române în timp de războiu, — deci pentru asigurarea serviciului sanitar al armatei mobilizate — s'a creat câte o *ambulanță* pentru fiecare din cele 4 divizii. În plus a mai existat o *ambulanță de rezervă* la cartierul general, care putea fi desfăcută în 4 secțiuni.

Fiecare ambulanță de divizie era compusă din:

- 1 medic șef cu gradul de colonel;
- 3 medici de regiment;
- 8 medici de batalion;
- 2 subchirurghi;
- 1 farmacist;
- 1 laborant;
- 1 ofițer și 8 soldați din compania sanitară.

Fiecare ambulanță a dispus de:

- 8 trăsurile pentru transportul bolnavilor, pansamentelor, alimentelor, medicamentelor etc.;
- 1 bucătărie mobilă;
- 10 corturi mari pentru răniți;
- 4 „ mici pentru ofițeri răniți;
- 1 cort pentru operație;
- 1 cort pentru depozit;
- și corturi pentru personalul sanitar,

Repartizarea personalului sanitar pe unități de trupă se prezintă în felul următor:

La fiecare regiment de infanterie erau:

- 3 medici;
- 1 farmacist;
- 24 soldați din compania sanitară.

La fiecare regiment de cavalerie:

- 2 medici;
- 1 farmacist;
- 12 soldați din compania sanitară.

La fiecare batalion de vânători și pioneri:

- 1 medic;
- 1 subchirurg;
- 1 farmacist;
- 12 soldați din compania sanitară.

Fiecare regiment a dispus de: 12 brancarde pentru transportul răniților și 4 coșuri cu material de pansament, medicamente și instrumente.

În ce privește organizarea și funcționarea serviciului sanitar în timpul unei lupte erau stabilite următoarele principii: 1) Medicul șef în concordanță cu șeful statului major trebuia să stabilească locul de așezare și funcționare a ambulanței sanitare. Locul de așezare a acestei ambulanțe trebuie să fie la o anumită distanță de la câmpul de luptă, avându-se în vedere distanța, la care puteau ajunge granatele inamicului. 2) Soldații, răniți în timpul luptei, trebuiau să fie aduși de către personalul sanitar al trupei la stațiunile de pansament ale regimentelor și de aici răniții pansați erau transportați pe brancarde sau cu căruți la ambulanță. Fiecare soldat sanitar era prevăzut cu o trusă de pansament și cu o sticlă de vin pentru primul ajutor al răniților.

Serviciul sanitar al armatei române în legătură cu operațiunile militare în războiul din 1877—1878 după scrierile medico-militare străine

Operațiunile armatei române.

Pentru a putea studia modul de funcționare al serviciului sanitar român în războiul din 1877—1878 este necesară cunoașterea operațiunilor armatei române în acest războiu.

În primul rând trebuie lămurit, că armata română n'a dispus de nici un plan de operațiune. Această lipsă era determinată de situația istorico-politică a României în momentul declarării acestui războiu.

România a fost așezată între două state puternice, Rusia și Turcia, cari pentru rezolvarea prin arme a conflictelor lor, au trebuit să se servească de teritoriul statului român, ca teren de trecere sau de luptă, fie să recurgă la alianța statului român. Imprejurările istorice au determinat România să intre în alianță cu Rusia și din cauza disproporției dintre

armatele aliate, armată română trebuia, după concepția rusească, să fie o anexă a armatelor rusești. Faptul că Rusia renunțase la început la contribuția armatei române a făcut imposibil alcătuirea unui plan unitar de operațiune. În lipsa unui asemenea plan de operațiune guvernul român și armata română au avut unele idei politice conducătoare și anume: apărarea existenței statului român și afirmarea individualității naționale, cari au dus la declararea independenței politice a statului român. La 11 Aprilie 1877 Rusia declară Turciei războiul și în aceeași zi armata rusească trece în Moldova. Din momentul acesta România putea fi considerată în starea de război cu Turcia, pentru că a permis trecerea trupelor rusești. Totodată România nu putea fi considerată formal aliată cu Rusia, pentru că Rusia refuza din motive politice colaborarea cu armata românească. România a trebuit să întărească măsurile de pază la Dunăre până la sosirea armatelor rusești. În vederea acestui scop, corpul I. de armată, format din divizia 1-a și a 2-a a apărât regiunea Calafatului, în timp ce corpul II. format din divizia 3-a și a 4-a apăra regiunea Giurgiu și Oltenița. În cursul acestor operațiuni ale armatei române au loc primele schimburi de foc cu Turcii, cari au bombardat orașele românești și au făcut încercări de incursiuni. Aceste atacuri venite din partea Turcilor au produs o stare de insufletire generală, au dus la acceptarea bucuroasă a declarațiunii de război a Turciei, la ruperea legăturilor de vasalitate față de Turcia și la proclamarea independenței politice a României (10. V. 1877).

Întretimp trupele rusești au înlocuit trupele române din regiunea Giurgiu și Oltenița, cari au fost apoi concentrate în Oltenia până în ziua de 23. V. 1877. Intrarea în luptă a armatei române alături de armata rusească a suferit amănări din cauza greutății de înțelegere asupra condițiunilor de colaborare. Eșecurile repetate ale armatei ruse conving tot mai mult statul major imperial de necesitatea colaborării cu armata română și în consecință marele stat major rus face acel apel istoric Regelui Carol I. Guvernul român primește în principiu aceasta colaborare și după o serie de tratative, ambele puteri aliate s'au înțeles în sensul, ca armata română să-și păstreze individualitatea ei, formând aripa dreapta a forțelor rusești la Plevna. După aceasta înțelegere asupra modului de colaborare, armata română a trebuit să satisfacă două nevoi:

1. să trimită cât mai multe trupe la Plevna
2. și să apere teritoriul național dintre gura Timocului și Turnu-Măgurele.

În vederea primului scop s'a hotărât trimiterea diviziei a 3-a și a 4- din corpul II. de armată și divizia 2-a din corpul I. de armată, cu un efectiv de 38.000 de soldați, 7000 de cai și 108 de tunuri, care a constituit armata de operație. Divizia 1-a din corpul I. de armată era destinată pentru serviciul de pază și avea un efectiv de 10.000 de soldați, 1400 de cai și 74 tunuri.

În principiu s'a hotărât că în ziua de 19. VII. 1877, armata română să treacă Dunărea pentru a co'abora cu armata rusească. Efectuarea concentrării armatei române în jurul Plevnei a fost terminată abia în ziua de 25. VII. 1877. Armata română a trecut Dunărea în două puncte : în parte prin podul construit la Corabia, în parte la punctul Turnu Măgurele-Nicopole. Marșul dela Dunăre până la Plevna nu s'a executat după un dispozitiv de ansamblu și s'a făcut în condițiuni extrem de grele, atât din cauza terenului desfundat din cauza ploilor, cât și din cauza lipsei de hărți și a neștiinței sau a relei voințe a călăuzelor bulgare.

Serviciul sanitar român pe câmpul de luptă și în țară.
După ce cunoaștem operațiunile militare ale armatei române în războiul din 1877—1878 până la sosirea ei în fața Plevnei, avem posibilitate de a studia și a înțelege modul de funcționare a serviciului sanitar militar român. În cursul războiului s'a putut constata un dualism în conducerea serviciului sanitar al armatei române. În sudul Dunării serviciul sanitar al armatei de operațiune era condus de inspectorul general Dr. C. Davila, pe când în nordul Dunării acest serviciu a fost condus de Dr. Capșa, șeful serviciului sanitar civil. Acest dualism în conducerea serviciului sanitar al armatei române a fost determinat de izbucnirea neașteptată a războiului și de operațiunile militare expuse mai înainte, deoarece o parte din armată era în sudul Dunării și altă parte în nordul ei. Aceste împrejurări au silit organele sanitare să recurgă la o serie de improvizări, ce nu puteau fi conduse unitar de serviciul sanitar militar, deplasat și el în sudul Dunării împreună cu armata de operațiune. Totuși a fost posibilă conclucrarea armonioasă a acestor două organe, conclucrare favorizată de împrejurare, că ambele ministere, cel de războiu cu serviciul sanitar militar și cel de interne cu serviciul sanitar civil, au fost concentrate în mâna aceleaș persoane,

Înainte de Plevna erau aşezate ambulanţele diviziei a 3-a şi a 4-a şi $\frac{1}{2}$ de secţiune din ambulanţa de rezervă. Restul secţiunilor ambulanţei de rezervă formau serviciul de etapă între Griviţa şi Nicopole. Două din aceste secţiuni erau la Mecico şi o secţiune era la Muselim-Selo. Ambulanţa diviziei 1-a a făcut serviciul de etapă tot la Mecico, pe când cea a diviziei a 2-a era la Calafat.

Răniţii luptelor dela Plevna au primit primele ajutoare în ambulanţele diviziilor respective, cari au funcţionat ca servicii de pansare a răniţilor şi erau sub conducerea inspectorului general Dr. Davila.

În apropierea câmpului de luptă, pe un podiş, s'a constituit un fel de oraş de corturi, în cari erau adăpostiţi vreo 800 de răniţi. Bolnavi transportabili au fost duşi dela Griviţa — Verbiţa (aşezate în apropiere de Plevna) mai întâiu la Mecico, apoi la Muselim-Selo şi în ultimă etapă la Turnu-Măgurele. Locul de concentrare a răniţilor era Turnu-Măgurele, de unde prin calea ferată erau repartizaţi în diferite centre ale ţării: Slatina, Craiova, Piteşti, Bucureşti şi în diferite oraşe din Moldova.

Pentru efectuare transportului bolnavilor dela primele posturi de ajutoare de pe lângă Plevna până la Turnu-Măgurele şi de aici la calea ferată s'au folosit exclusiv căruţe ţărăneşti. Aceste căruţe, ce au servit pentru transportul răniţilor, au fost foarte primitive, dar au fost pregătite cu pături şi paie, încât transportul să fie cât mai suportabil pentru soldaţii răniţi.

Căruţele ţărăneşti fiind trase mai mult de boi, au parcurs distanţa Griviţa — Turnu-Măgurele în 4—5 zile, şi de aici la calea ferată a fost din nou nevoie de câteva zile. În timpul iernii din 1877—1878 s'au folosit şi sănii pentru transportul bolnavilor. În general se poate spune, că soldaţii răniţi au suportat destul de bine acest transport primitiv.

În ce priveşte transportul răniţilor şi bolnavilor pe cale ferată au existat două trenuri sanitare, formate din vagoane de mărfuri, la cari s'au adaptat diferite sisteme de suspensiune pentru a asigura un transport cât se poate de liniştit răniţilor.

Principalul punct de concentrare al soldaţilor răniţi a fost oraşul Turnu-Măgurele, unde s'au concentrat soldaţii răniţi ai armatei de operaţie. Oraşul cu o populaţie de circa 6000 de locuitori a avut aspectul unui spital mare. În fruntea serviciului sanitar din Turnu-Măgurele, a fost Dr. Kalenderu.

În acest oraș au funcționat următoarele institute sanitare:

a) Spitalul mare central, condus de Dr. Hahn, a fost așezat în casarma dorobanților cu 15 săli mari luminoase, cuprinzând fiecare sală 20 de paturi.

b) Spitalul femeilor din Iași sub protectoratul Principesei Elisabeta.

c) Bărci de Crucei roșii (4 bă-ăci paralele așezate, fiecare cu 30 de paturi).

d) Spitalul societății »Independență« sub conducerea Drului Polichronie; acest spital funcționa într-o clădire particulară și dispunea de multe camere mari și mai mici.

e) Școala orașului transformată în spital cu 80—100 de paturi.

O parte importantă a serviciului sanitar în războiul din 1877—1878 a fost serviciul sanitar din țară. Organizarea spitalelor de rezervă ale armatei române și a transportului bolnavilor în interiorul țării a fost încredințată șefului serviciului sanitar civil Dr. Capsa, subordonat ministerului de interne. Sub conducerea șefului serviciului sanitar civil au funcționat membrii direcției acestui serviciu, ca directori de spitale de rezervă. Fiecare district din România, dispunea de o comisie sanitară formată de prefect, medicul de district și primarul resedinței districtului. Această comisie sanitară a avut obligația de a procura materialul necesar pentru aranjarea și funcționarea spitalelor. Comisia sanitară a fost împuternicită cu dreptul de rechiziționare, pentru a putea îndeplini această sarcină. În primul rând edificiile publice au servit pentru localuri de lazarete. Spitalele civile, școlile, căsărmile au fost transformate în lazarete pentru internarea răniților din războiu. Casarma pionerilor din Cotroceni, casarma vânătorilor din Pitești, casarma dorobanților din Turnu Măgurele și casarma călărășilor din Turnu-Severin au fost transformate în lazarete. Personalul sanitar inferior al acestor spitale a fost suficient din punct de vedere al numărului, însă din punct de vedere calitativ era insuficient pregătit. Cu excepția unor bărbieri era în majoritate format din soldați de miliție și convalescenți. În general se poate spune, că acest personal nepregătit a fost foarte studios, însă cu greu s'a putut obișnui cu curățenia necesară în serviciile chirurgicale:

În două sate lângă Turnu Măgurele au fost stațiuni sanitare pentru soldații mai ușor bolnavi și convalescenți. În aceste două sate bolnavii au fost încărfiriți în casele țărănești și au fost

supraveghiați de un funcționar militar și mai mulți soldați sanitari.

Serviciul sanitar de operațiune s'a servit pentru internarea soldaților răniți mai mult de corturi. Fiecare ambulanță de divizie avea 10 pânze de corturi de mărimea 9x5 m. Corturile au fost astfel construite, încât lumina și aerul intrau prin ferestrele așezate din față și din partea superioară. În timpurile răcoroase s'a făcut și foc în interiorul corturilor și în unele s'au construit chiar sobe pentru foc. Într'un asemenea cort au încăput 10 oameni și în mod excepțional 15—25 de oameni. În jurul fiecărui cort era făcut un șanț de 30 cm. profunzime și 20 cm. lărgime. Soldații răniți au zăcut în corturi pe târgi susținute de 4 picioare acoperite cu saltele.

În partea stângă a Dunării, în Țara Românească, corturile au fost întrebuințate numai în mod excepțional și în anotimpurile mai calde. Dealtfel aici întrebuințarea corturilor a fost limitată numai la Turnu Măgurele mai ales după căderea Plevnei, când au sosit transporturi în masă de soldați turci răniți.

Bărăci pentru internarea răniților din armata română au fost făcute numai de organizațiile sanitare voluntare. Astfel lazaretul dela Cotroceni al Principesei a fost format din 2 bărăci de lemn, așezate pe stâlpi de 2 m. înalți și a căror pereți au fost tencuiți și văruiți în interior. La fel și spitalul »Filantropia« din Bucureșt a fost amenajat cu bărăci. Crucea roșie a făcut bărăc. fără stâlpi de susținere, cari au servit pentru internarea răniților în regiunea Turnu Măgurele hambarele de cereale ale moșierilor mari, după ce au fost reparate, au servit pentru internarea bolnavilor,

În general soldații răniți pe câmpul de luptă din sudul Dunării, după primirea primelor ajutoare, au fost concentrați la Turnu Măgurele și de aici în parte trimiși în diferitele orașe din țară.

Contribuția organizațiilor filantropice.

Cu ocazia războiului din 1877—1878 s'a putut remarca pe lângă activitatea serviciului sanitar militar și civil și ajutorul benevol al populației civile, în ce privește îngrijirea bolnavilor și răniților de războiu.

Inițiativa acestei activități pornise din parte M. S. Principesa Elisabeta. În anul 1874 a aderat și România la pactul dela

Geneva și în anul 1876 s'a format societatea românească a »Crucei roșii« sub președinția principesei Dumitrie Ghika. Această societatea a întreținut lazarete stabile din București cu 200 de paturi, Frățești, Zimnicea, Craiova, a creat un parc format din 200 trăsuri și un tren sanitar. Fiecare ambulanță de divizie avea și o secțiune a Crucei roșii.

Femeile române mai instruite s'au angajat benevol, ca personal de îngrijire a bolnavilor și a răniților în lipsa unui personal specializat. O altă parte din personalul de îngrijire a fost recrutat din rândul călugărițelor și călugărilor dela mănăstiri.

Serviciul sanitar a primit în cursul războiului ajutoare și din partea forurilor internaționale, dela state străine. Sub protectoratul M. S. împărăteasă Augusta a Germaniei »Comitetul central al societăților germane pentru îngrijirea răniților de războiu« a acordat ajutoare în bani și materiale. Ajutoarele acestei societăți în favoarea răniților ruși și români s'au ridicat la valoarea de 69.624 mărci. În același timp au fost trimiși specialiști medici și studenți.

Și Anglia a contribuit cu 4 medici și Franța cu studenți în medicină.

În raport cu contribuția benevolă în serviciul sanitar rus, aceasta contribuția benevolă în armata română în timpul războiului din 1877—1878 a fost foarte mică și în consecință a avut o importanță redusă. În schimb serviciul militar român a fost foarte bine organizat și bine condus grație înțelegerii și calităților deosebite ale șefului său Dr. Davila, pe când starea sanitară a armatei ruse fără intervenția efectivă a Crucei roșii ar fi fost catastrofală.

Asanarea etapelor și a țării.

Serviciul sanitar civil român a ordonat la sfârșitul anului 1878 formarea în fiecare district a unor comisiuni, constituite de autoritățile locale și de medici, cu sarcina de a asana câmpul de luptă și țara întreagă din punct de vedere sanitar și igienic. În vederea acestui scop s'a ordonat înmormântarea cadavrelor găsite pe șosele, cari au servit pentru transportul bolnavilor sau a cadavrelor rău înmormântate dealungul acestor șosele, de a înlătura cadavrele animalice și a le face înofensive prin diferite

procedee de desinfecție. Aceste operațiuni de asanarea au fost executate pe teritoriul întreg al țării de organele serviciului sanitar român, cu excepția localităților Zimnicea și Frățești, unde aceste măsuri au fost lăsate pe seamă serviciului sanitar rus.

Și în această privință serviciul sanitar român a fost la înălțimea misiunii sale și a corespuns necesităților.

Câteva opinii ale specialiștilor străini despre serviciul sanitar militar român în războiul din 1877—1878.

Din expunerea modului de organizare și funcționare a serviciului sanitar al armatei române în timpul războiului din 1877—1878 reiese în mod clar, că el era în stare să-și îndeplinească bine misiunea sa. De fapt el a adus în timpul războiului servicii reale armatei române, deși avea de luptat cu o serie de greutăți inerente, în parte din cauza lipsei unei tradiții organizatorice și în parte din cauza mijloacelor materiale limitate.

Pentru a confirma concluzia, ce se impune din modul de funcționare al serviciului sanitar, nu e fără interes de a reproduce câteva opinii ale specialiștilor străini, cari au venit la fața locului cu misiunea de a observa și de a studia modul de organizare și funcționare al serviciului sanitar al armatei ruse și române, atât pe câmpul de luptă cât și în țară.

Dr. Köcher asistând în calitate de medic superior, la luptele dela Plevna, redă în felul următor părerea sa despre serviciul sanitar militar român: »Ordinea, curățenia, provizii bogate, pansamente suficiente sunt caracterele importante ale ambulanțelor și lazaretelor serviciului sanitar român. Organizarea și ordinea exemplară este datorită în primul rând calităților și înțelegerii șefului acestui serviciu *Dr. C. Davila*.«

În privința pregătirii personalului sanitar este concludentă opinia *Dr-ului Köcher*, care a avut ocazia de a asista în reuna cu comandantul corpului IX. al armatei ruse, baron Krüdener, la efectuarea unor exerciții din partea unei companii sanitare a armatei române: »In cursul acestor exerciții am avut ocazia să remarc rapiditatea precisă și abilitatea soldaților sanitari în executarea diferitelor exerciții de ridicare și de transport al bolnavilor. Opiniina mea este, că în toată Europa nu au existat soldați sanitari mai bine pregătiți și mai exercitați ca în armata română.«

Tot acest autor se exprimă în felul următor despre modul de îngrijire a bolnavilor în serviciile de etapă ale armatei române: »Alimentația și îngrijirea bolnavilor în serviciile de etapă la Mecico a fost ireproșabilă, îngrijirea medicală a fost bună, ordinea și curățenia excepțională și împreună cu administrația exactă, serviciul sanitar român a făcut o impresie foarte bună, în totalitatea sa.«

În acelaș sens se exprimă și medicul german *Dr. Bruberger* în cartea sa: »*Rumänisches Feld-Sanitäts Etappen u. Evakuations-Wesen*«. El a avut ocazia să-și formeze o opinie proprie despre valoarea și capacitatea institutelor sanitare ale armatei de operație situate la sudul Dunării, cu atât mai mult că el a văzut pe soldații răniți și a ajutat la pansare lor. În cele ce vor urma redau părerea medicului șef *Dr. Bruberger* despre metodele de transport utilizate de serviciul sanitar român.

»Ca mijloc de transport al răniților au fost întrebuințate exclusiv căruțe fărănești trase de boi, cari au fost rechiziționate în întreagă țară. Aceste căruțe fărănești au dus proviziunile necesare armatei române pe câmpul de luptă și au readus soldații răniți. Predispus la un surâs conștient pentru aceste mijloace primitive de transport, comparându-le cu trăsurile noastre frumoase am schimbat această atitudine după ce am văzut aceste mijloace de transport în timpul funcționării lor. Nicăieri nu se poate găsi o paciință, o persistență și o renunțare de sine mai mare din partea conducătorilor acestor căruțe cât și din partea animalelor, ce au tras aceste căruțe. Cu o punctualitate rară s'a prezentat țăranul român de dimineață cu căruța sa, și fără multă vorbă și fără a părăsi un moment căruța cu răniții el și-a îndeplinit datoria sa. Răniții nu se simțeau așa de rău pe aceste vehicule primitive pentru că lipsa arcurilor era înlocuită cu solul moale al drumurilor și prin înaintarea lentă și uniformă a animalelor.

Mă așteptăm să constat la răniții dela Plevna din ziua de 19 Octomvrie, cari au sosit cu aceste vehicule primitive la Turnu-Măgurele în zilele de 23, 24, 25 Octomvrie, consecințele defavorabile ale acestui transport, dar sunt silit să recunosc, că absoluta majoritate a răniților a suportat foarte bine acest transport.« Concluzia generală a acestui martor ocular este: »Cu bucurie certific corpului sanitar român că, prin tot ce am văzut, așteptările mele au fost întrecute. Am văzut pansamente și aparate gipsate

transportabile, ireproșabil executate și de cari s'ar putea mândri orice institut spitalicesc din Europa.»

Dr. Cammerer șeful serviciului sanitar al armatei prusiace în »Raportul general despre starea sanitară în războiul din 1877—1878 spune: »Nu pot omite de a aminti pe baza informațiilor unor martori oculari imparțiali, că personalul ambulanțelor românești sub conducerea șefului lor activ și energic a intrat pe câmpul de luptă cu un curaj extraordinar și cu sacrificii și-a îndeplinit datoria.»

Dr. Köcher în cartea sa »Das Sanitätswesen bei Plevna« volum II făcând o analiză a modului de organizarea și funcționare a serviciului sanitar al armatei ruse în timpul războiului 1877—1878, constată următoare lipsuri principale:

1. Lipsa unei conduceri supreme și conștiințe a organizației sanitare.

2. Insuficiența instrucției pregătitoare a personalului sanitar.

Pe bază acestor greșeli constatate în serviciul sanitar rus, el ajunge la următorul principiu general: »Nu medicina, ci administrația și modul de organizare al serviciului sanitar mobil are rolul cel mai mare în ajutorul ce se poate da răniților de pe câmpul de luptă. Un personal medical ireproșabil este ineficace în timp de războiu, îndată ce administrația serviciului sanitar nu se găsește la înălțimea cerută de aceste împrejurări.»

Analizând organizația și modul de funcționare a serviciului sanitar român în lumina celor constatate de Drul Köcher relativ la serviciul sanitar rus trebuie să ajungem la concluzia că:

1. Serviciul sanitar al armatei române, deși era împărțit în cel de operație și cel din etapă, a avut însă o conducere supremă unitară și constientă.

2. Personalul sanitar a fost bine pregătit și bine instruit.

Principiile de bază pentru funcționarea bună a unui serviciu sanitar în timp de războiu, deși în timpul războiului 1877—1878 n'au fost pătrunse în conștiința mai largă, totuși au fost integral aplicate de Drul C. Davila în cadrul serviciului sanitar al armatei române.

Concluziuni.

1. Din mărturiile contimporane ale autorilor medico-militari străini asupra serviciului sanitar românesc din războiul independenței putem scoate o seamă de cunoștințe, cari în parte confirmă, în parte întregesc datele din literatură medico-istorică și medico-militară românească.

2. Din toate aceste informații străine se poate constata, că serviciul sanitar de războiu a fost bine pregătit și a funcționat bine atât din punct de vedere medical cât și administrativ grație genialului organizator Davila și simfului de disciplină și de ordine al personalului medico-militar românesc.

3. Un amănunt de cea mai mare importanță, care trebuie reținut e faptul, că Davila nu s'a mulțumit să copieze serviciile sanitare mai evolute străine, ci a știut să adopte o doctrină și o organizație medico-militară românească adaptată foarte bine împrejurărilor, posibilităților și nevoilor locale.

4. Constatările unanim elogioase ale autorilor străini, cari recunosc superioritatea serviciului sanitar românesc asupra celui rusesc sunt cu atât mai valoroase întrucât vin dela observatori imparțiali sau chiar nefavorabili României.

Văzută și bună de imprimat

Președintele tezei:

(ss) Prof. Dr. V. BOLOGA

Decanul Facultății:

(ss) Prof. Dr. D. MICHAIL

Bibliografie.

Cammerer Dr. Corpsarzt des IX. Armee-Corps, »General Bericht über die Thätigkeit beurlaubt gewesener königlich preussischer Militärärzte.« — Deutsche Militärärztliche Zeitschrift 7. No. 7—8, p. 289—334, 1878. (originalul citat după Knorr.)

Bruberger Dr. Stabsarzt, »Rumäniens Feld-Sanitäts-Ettappen- u. Evakuations Wesen«. — Deutsche Militärärztliche Zeitschrift 6, No. 12, p. 573—582 1877. (citat după Knorr.)

Knorr Emil, maior, »Entwicklung u. Gestaltung des Heeres-Sanitätswesens der Europäischen Staaten, von militärischgeschichtlichen Standpunkte.« — Hannover 1883, 982 t. XI. pag. 8° (capitolul »Rumänien« p. 918—948.)

Köcher Dr. medic șef al armatei rusești din fața Plevnei, »Das Sanitätswesen bei Plewna«, II. Theil, St. Petersburg 1880, 160 p. 8°.

Myrdacz Paul, medic maior austriac »Handbuch für K. u. K. Militärärzte, Wien 1898. Sanitäts-Geschichte des russisch-türkischen Krieges 1877—1878 in Bulgarien u. Armenien«, 168. p. 8°.

Rosetti Radu general, »Partea luată de armata română în războiul 1877—1878«. București 1926, 17 p. + 25 anexe., 8°.

Vitályos Géza »Știri din presa medicală contemporană maghiară despre serviciul sanitar militar în războiul 1877—1878«, teză, Cluj, 1934. 28. p., 8°.

Vicol Dr. general »Studii preliminare asupra serviciului sanitar român pe timpul dela marele Davila până la mobilizarea dela 14 august 1916«. București 1934.